

MIRCEA IVĂNESCU'S POETIC IMAGINARY

Diana DAN, PhD Candidate, "Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: In the Romanian literature, framing Mircea Ivănescu's poetry in a stream of literature cannot be done accurately. Mircea Ivănescu is a complex poet, which offers a new formula of writing poetry: the games of poetry. The poetry is for the poet, the one who speaks of inner reality using the right words. His poetry opens a new chapter in the Romanian literature, writing intellectualist poems, poems of remembrance, poems of everyday reality. The tone used is a common one, as the language of the time, apparently humanized. The technique used is intertextualism.

Keywords: inner reality, intertextualism, common tone, originality

Introducere

Termeni abstracți precum adevărul, poezia, timpul etc. constituie motive de întrebare. Acestea fac din poetul M.Ivănescu un filozof, mereu atent în jurul său, care simte nevoia să descopere cine suntem noi și de ce trăim. Iar a pune întrebări este o tehnică mai simplă, a găsi răspunsuri este mai greu. Poetul cunoaște ceea ce au gândit alți oameni, îi este în principiu de ajutor, dacă amintim de poezia Joc livresc „Lumină de august – ce titlu frumos / (dar ea nici nu a citit cartea). În august / însă eu știu că lumina e spre seară ca un clopot / decolorat cu gust de ierburi și mentă, / și arde în fundul grădinii. În lumina / aceasta să încercăm mai târziu s-o descriem- / și să-i dăm să citească și ei?”. O altă scenă dintr-un roman constituie prilej de aducere aminte în poezia Folosirea timpului: „Să spunem de pildă / că ne gândim, când se face seară, și plouă, că noi demult / am citi o carte în care spunea / cum plouă printre zbgârienorii uriași - și fulgerele sfâșiau / întunericul camerei de hotel, undeva la etajul treizeci, / și câinele lung de vânătoare al logodnicei, pe canapea / așteptând-o, clipind după fulgere - / și din cutia radioului, uitat de cine știe cine deschis, / vocea conferențiarului, monotona, egală, / întretăiată de trăsnetele dansând prin pădurea de piatră / a orașului... Cartea aceea / ar putea fi un fel de poveste despre ea?”

Dar M.Ivănescu merge mai departe și își găsește el însuși răspunsurile lui la aceste întrebări, având propria sa imagine despre viață și lume. Această vânătoare pe care o încercă autorul de a descoperi adevărul se poate asemăna cu un roman polițist. Cu toate că se încercă dezlegarea enigmei fiecărui caz, este, de asemenea, plauzibil ca să nu se reușească niciodată. Dar cu toate acestea enigma își are soluția ei.

Tehnica acesta de a pune întrebări se naște din mirarea oamenilor, fapt care pentru unul dintre vechii filozofi greci înseamnă nașterea unei noi arte: filozofia. Este ca și cum am asista la o scamatorie nu putem înțelege ce se petrece acolo. Și ne întrebăm atunci cum poate scamatorul să preschimbe o hârtie într-un iepuraș.

Mulți oameni realitatea li se pare cu neputința de înțeles ca și scamatoria făcută de scamator care trage iepurașul dintr-un joben gol. Acesta este o scamatorie și e limpede că e o

farsă, dar când vorbim despre lume, adevărul, e altul pentru că lumea nu e un șir de minciuni gogonate, noi suntem parte a ei.

De fapt, printr-un exercțiu de imaginație, noi devenim iepurașul cel alb scos dintr-un joben gol. Este o scamatorie care durează mii de ani ca să se facă. „Din vârful firelor acestora ascuțite de păr s-au născut toți oamenii. Și din cauza asta ei se pot mira astfel de o scamatorie care pare imposibilă. Dar pe măsură ce îmbătrânesc, ei se strecoară tot mai adânc în blana asta de iepure. Și rămân acolo. Acolo jos e atât de bine, de comod, că nu mai îndrăznesc să se cațere pe firele subțiri ale blănii, în sus. Doar filosofii se aventurează în această colătorie primejdioasă până la granițele cele mai îndepărtate ale limbajului și existenței. Unii dintre ei se pierd pe drum, dar alții se agață strâns de blana asta de iepure, strigă spre oamenii care jos în adâncuri șed în blana cea moale și se îndoapă cu mâncare și băutură până fac burtă... Dar nici unul dintre oamenii de acolo de jos în blană nu manifestă vreun interes pentru țipetele astea ale unor filosofi”¹.

Mirarea poetului e una asemenea unui filosof. El se avântă pe firele cele mai înalte ale iepurelui, cucerind libertatea de a vedea ansamblul lucrurilor, nu fragmentarea lor.

Un alt punct de pornire spre înfăptuirea unei „compuneri” este recuperarea unor trăiri trecute. Aceste trăiri devin amintiri păstrate, dar care se pot rostogoli foarte departe încât procurarea lor este un efort prea mare și sunt înlocuite cu altele, eternul ciclu al amintirilor sau sunt amintiri care se pot recupera. Poetul vede în aceste amintiri fie niște mingi, fie un bec de lumină ce-l face să străbată prin propriul infern. „Și eu am umblat odată cu o amintire / în mâini, strângând-o atent, să nu-mi scape. / (Îmi alunecase o dată - și se rostogolise de-a dura / pe jos. Am șters-o frumos, cu mâneca hainei, / nu mi-a fost frică. Amintirile mele sunt mingi - /...Și eu am umblat, deci, odată cu o amintire / în brațe - (și mă gândeam, cu un rânjel / rău, că într-o carte celebră, nu mai știu cine / umbla cu propriul său cap prin infern, luminându-și / drumul). Și parcă nu e tot una?” Această încercare de păstrare a amintirilor în mâini și în brațe fac din compunerile sale adevărate oglinzi cu care poetul umblă. Și aceste sunt presărate cu întrebări.

Rolul și existența poeziei creează pentru poet întrebări. Titlul unei poezii scrise de M.Ivănescu este Poezia e altceva? Mirarea propune încadrarea poetului în categoria filosofului dornic de a-și găsi răspunsuri la întrebările sale.

Evenimentele din natură constituie și ele prilej de meditație și de fine observații. Poezia Anul în scădere provoacă o conștientizare a evenimentelor prezente și viitoare. Este toamnă, dar după ea anul se înclină spre iarnă. Urmează o răsturnare a anotimpului cald spre frig surprins în versurile: „Toamna e bine să ieși până în fundul grădinii, / și să pândești șopârlele pe zidul fierbinte de soare, / și dacă răstorni capul puțin pe spate simți / cum se înclină anul spre iarnă - / și și se face frig. După aceea, cu pisica în brațe, / să te așezi la fereastră și să privești / cum se decolorează grădina -”.

Pentru Ivănescu fiecare termen constituie prezentarea unei noi definiții. Iarna în viziunea poetului nu e doar zăpadă și frig, ci este vreme înghețată în negare. Ea își începe dansul straniu în răsturnata apă a vremii pe care nu o mai crede adevărată. Vremea noastră întoarsă este cu susul în jos, unde valorile nu se mai respectă. Acest fapt îi provoacă poetului înghețare. Dar cu toate acestea stă bonom și-i privește spectacolul ei absurd. „Eu am văzut

¹ Jostein Gaarder, *Lumea Sofiei*, Editura Univers, București, 1997, p. 20

cum începe iarna – într-o după – amiază / demult, când a început deodată să ningă, / și lumina, foarte decolorată, se cobora să atingă / marginile gestului meu uimit. Simțeam cum mi se așază / un cerc de mare singurătate în suflet ...Căci iarna e vremea înghețată în negare, când nici / o cristală a vorbelor nu mai sclikește în afară. / Răsfârângerile toate sunt înghețate. Eu știu / cum își începe iarna dansul ei străveziu / - un dans în răsturnata apă, și amară, / a vremii pe care n-o mai credem adevărată. / De asta eu râd când ninge – dansul ei iar mi se arată”.

Poezia ivănesciană se vrea a fi un joc al cuvintelor bine împreunate. Jocul de-a literatura sau de-a poezia este o figură posibilă a realului. Nu e un joc demiurgic care este rezultatul unui eu omnipotent ci „unul obligat, destinat să compenseze o absență, să se substituie incapacității de a surprinde esența realului și de a comunica”² mărturisește Ion Pop. Trăirile sunt doar copii, spațiul e vid, cu umbre și fantasmе, iar „universul devine o lume a lui ca și cum”³.

Ion Pop precizează că încă de la debut comentatorii au avut în vedere registrul prezumtiv al multor poeme, unde se folosea cu frecvență subjonctivul și optativul chiar la începutul lor: „S-ar putea face o poveste sentimentală, spunând cum” ... „Sau se poate face un colind sentimental acesta mereu mișcător”, „și pot face acuma, cu amintirile despre ea, / un joc de cuvinte hieratice, / ca și piesele într-un joc oriental”, „Putem face un scherzo, să spunem cum într-o seară”... Toate aceste verbe evidențiază caracterul de proiect, de construcție imaginară a poemului. Criticul evidențiază că jocul apare în acest caz precum un joc de-a literatura, dar care implică și un grad accentuat de conștiință critică. Uneori poetul pornește de la formule literare consacrate precum: „În romanul pe care tot vreau să-l scriu, / are să fie o scenă de tip franțuzesc”, iar în altele au o nuanță autoironică „Era o vreme ca în nuvelele mele”, „Acum foarte mulți ani am scris o nuvelă în care e vorba / de o fată cu mișcări liniștite”, „ca și cum am citi o nuvelă în care el spune cum este / împreună cu zenda”.

În acest caz se poate sublinia „detașarea poetului de propriul univers, distanțare ironică”⁴.

Constructor de ficțiuni, M.Ivănescu este conștient de caracterul iluzoriu al acestui joc cu aparențele, ce se produce sub diverse denumiri: „povestire despre absență, parabolă, imaginațiuni, jocuri de umbre, literatură”⁵. Teritoriul poeziei este unul vid, dar care devine un tărâm unde totul e posibil sub îndrumarea imaginației. Dar înadată ce trece pragul rostirii devine conștient de precaritatea mijloacelor ce le are la îndemână pentru a da glas imaginației constată criticul. Acestea îi apar ca repetări sterile ale unor modele: „ca într-o carte”, „ca într-un roman gros”, „sîntem într-un roman polițist” sau discursul liric ca o simplă înșiruire de vorbe „căci este doar un discurs paralel și nu coincident cu trăirea autentică”⁶: „însă e atât de ușor / să știi să așezi vorbele unele lângă altele / să însemne ceva – ceva ce nu se mai așează / deloc exact peste ce știi tu cu adevărat / că e în tine – că simți” (Vorbe, vorbe, vorbe...)

O posibilă interpretare a noțiunii de poezie este prezentată printr-o enumerație, care e de fapt titlul acestei „compuneri”: Vorbe, vorbe, vorbe...

² Ion Pop, *Jocul poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 370

³ Ibidem., p. 371

⁴ Ibidem., p. 374

⁵ Ibidem., p. 375

⁶ Ibidem., p. 376

Artă poetică

Poezia Vorbe, vorbe, vorbe... este o artă poetică. Rolul și locul vorbelor în producerea de „compuneri” este hotărâtor. Alegerea acestor stă în măiestria creatorului de a o înfăptui. Este o plâsmuire din nimic, care asemenea sculptorului scoate realități.

Criticul Nicolae Motoc vede în M. Ivănescu un condotier, care își folosește spada împotriva poeziei ca „suprarealitate” născută din imaginația creatoare alcătuită din cuvinte frumoase, dar fără legătură cu realitatea cotidiană. Acest mod de a scrie poezie este folosit de posibili adversari de la Breton la Valery, de la Hurmuz (cu poezia subtilă a prozelor sale) până la Barbu. Cu toate că sunt poeți de orientări diferite sunt uniți prin aceeași credință în vorbe: „la noi, poeți de diverse orientări, dar *uniți* prin aceeași încredere «demodată» în existența spirituală (în material sensibil) a poeziei ca artă, fragilă înjghebare de cuvinte «frumoase», desprinsă din contingent”⁷. Pentru poetul M. Ivănescu poezia este realitate trăită, existență autentică trăită doar prin experiență proprie. Poezia trebuie să fie vorbire interioară, redată prin vorbe bine alese.

Mircea Ivănescu are conștiința exacerbării literaturii ca existență și act artistic mărturisește M. Ungheanu. Saturația, neîncrederea în literatură, refuzul literaturii, setea de literatură sunt trăiri în care există puncte coexistente și contradictorii. De aici, pornește și suspiciunea poetului în cuvânt, în literatură, o neîncredere în capacitatea literaturii de a exprima mesajul dorit: „Când lectorul este și un creator toate acestea se complică cu căutările de expresie străjuite de tirania prestigioaselor precedente. Apare suspiciunea față de literatură, față de forțele limbajului, neîncrederea în capacitatea literaturii de a se plia pe un mesaj dorit”⁸. Aceste aspecte sunt evidențiate în compunerea: Vorbe, vorbe, vorbe...

Criticul Valentin F. Mihăescu subliniază faptul că M. Ivănescu dă dovadă de o modestie structurală, orgolioasă, când vine vorba de scrierile sale a căror titluri subliniază dorința poetului de a se confunda cu cei mulți ce scriu. (Versuri, Poeme, Alte versuri, Alte poeme, Poem, Alte poezii). În sprijinul ideii emise adaugă, Eliot își numește culegerea din 1919 „Poeme”, la fel procedează cu unele volume W.C. Williams, Marianne Moore, MacLeish, Ransom, Cummings nume cunoscute în literatura americană. Doar că „Oricine poate să facă vorbele unele după altele...” alături de consecvența cu care poetul dă titluri «incolor» volumelor sale din dorința de a construi cu un limbaj «alb» mai apropiat de proza decât de poezie, un univers poetic original, singular în lirica românească, devine pentru critic „orgoliu curat”⁹.

Acest poem a fost publicat în volumul de debut din 1968. Imperativul „trebuie” este folosit de poet din dorința de a atrage atenția asupra unui fapt semnificativ. Astfel se propune încadrarea în două categorii a vorbelor, ce alcătuiesc compuneri: a celor conștiente și a celor adormite, somnoroase, nepăsătoare. Aceste vorbe subliniază indirect cele două atitudini reprezentate de cei care le mănuiesc. Poetul accentuează și aduce în față spre luare aminte, ipostaza vorbelor care lasă urme „așa cum pașii rămân în zăpadă”.

Vorbele sunt asemenea unor bibelouri care necesită multă atenție altfel devin cioburi, urme a ceva ce au fost.

⁷ Nicolae Motoc, M. Ivănescu și „poezia reală”, în Tomis, 1968, nr. 9, p. 7

⁸ Mihai Ungheanu, [prezentare vol. „Versuri”], în Luceafărul, 1968, nr. 38, p. 2

⁹ Valentin F. Mihăescu, Personajele poeziei, în Luceafărul, 1978, nr. 47, p. 6

Urmele lăuate de acestea sunt asemenea pașilor rămași prin zăpadă, care odată trasați, imposibil pare, apoi, înlăturarea acestora: „Trebuie alese vorbele cu gîjă / vorbele lasă urme – îți amintești / mai târziu de ele – așa cum și pașii rămân în zăpadă”.

Imperativul propus de poet propune un sfat pentru a întări atenția, vigilența poetului la tot ce îl înconjoară, la vorbele spuse care trebuie bine drămuite.

Primului imperativ îi urmează un altul, în scopul accentuării ideii transmise cu privire la așezarea vorbelor – urme pe zăpadă. Taina vorbelor e una ascunsă asemenea unei comori. Poetul propune două chei spre a o deschide. Una e legată de așezarea vorbelor pe simțirea inimii, iar cea de a doua pe alegerea cuvintelor care „să nu spună prea mult”, potrivite.

În final, putem concluziona că acele cuvinte „trebuie alese” care exprimă realitatea interioară necamuflată alături de folosirea unor cuvinte simple, pentru a servi prea puțin „tine” spre ceilalți. O asemenea atitudine te scutește de burlesc, de ironia altora după cum Alex. Ștefănescu ne prezintă în articolul său *Arta deghezării*. Acesta afirmă că despre M.Ivănescu s-a scris mult mai ales în anii '70, când se afla în centrul atenției. Se vorbea despre tendința poetului de a renunța la imagini, la artificii poetice și de a compune discursuri exclusiv prozaice. Printre altele se afirma că singurul element atrăgător al textelor sale este „spectacolul demistificării condiției de poet”¹⁰. Criticul explică acest aspect prin analiza psihicului făcută de Freud care preciza că „ne «place» să vedem că solemnitatea tiranică a unui semen sau doar a unei tehnici poetice – este persiflată și, astfel, coborîta la nivelul existenței noastre obișnuite”¹¹. El continuă argumentarea menționând că ipostaza divină în care era prezentat poetul apare acum obiect al ironiei, al distrugerii. Despre acest declin vorbește și Edgar Papu în cartea sa *depre baroc*. Un alt argument este poernit de la mențiunea conform căreia, printre alte tentative demitezatoare din istoria literaturii se numără suprarealismul și avangardismul ce au avut drept caracteristică „o exuberanță specifică sfârșitului, identificabilă în atitudine fantezistă, în umor, în gustul pentru paradoxuri. Această demitizare a condiției de poet printr-o „însuflețire nefirească, un fel de beție a combinării cuvintelor”¹² nu este proprie poeziei ivănesciene, precizează criticul. La M.Ivănescu mai degrabă, „Ar trebui să ne gândim, mai curînd, la o oboseală existențială care se manifestă nu doar prin clasică «muțenie», ci și printr-o nesfârșită și egală emisie de cuvinte”¹³. Criticul menționează că titlurile cărților lui M.Ivănescu precum *Versuri*, 1968, *Poeme*, 1970, *Poesii*, 1970, *Alte versuri*, 1972, *Alte poeme*, 1973, *Poem*, 1973, *Amintiri* (volum realizat împreună cu Florin Pucă și Leonid Dimov), *Alte poezii*, 1976, poartă titluri șterse, greu de ținut minte. Poetul nu dorește să distrugă mirajul poeziei, ci intenția sa este de a păstra ceva din acest miraj „în forme care să nu atragă atenția publicului și să nu declanșeze hohote de răs persiflator”¹⁴.

Criticul vede mai degrabă în intenția lui M.Ivănescu o „artă a degizării”.

Discreția, diplomația sunt cele două trăsături de caracter ce trebuie procesate în actul compunerilor. Oricât de simplă ar părea înșiruirea vorbelor, poetul demonstrează că e o operațiune care realizează o imagine de profinzime a insului și nu merită depus efort doar pe cantitatea, ci pe calitatea ei. Dar alegerea aparține celui care înșiră vorbe, adică poetului.

¹⁰ Alex. Ștefănescu, *Arta deghezării*, în *Convorbiri literare*, 1981, nr. 6, p. 16

¹¹ *Ibidem.*, p.16

¹² *Ibidem.*, p.16

¹³ *Ibidem.*, p.16

¹⁴ *Ibidem.*, p.16

A rosti vorbe frumos meșteșugite, dar fără a reda ceea ce interiorul simte, mai degrabă a le pune măști frumos confecționate pare a fi definiția minciunii. Aici este potrivită marea diferență dintre ceea ce se spune și ceea ce se simte: „trebuie alese vorbele (însă e uneori atât de ușor / să știi să așezi vorbele unele lângă altele / să însemne ceva – ceva ce nu se mai așază / deloc peste ce știi tu cu adevărat / că e în tine – că simți”.

Această operațiune de a face vorbe „unele după altele” este specifică oricui. Dar în principal „ar trebui poate alese tocmai cuvintele care să nu spună prea mult”. Harul creației înțelepte constă în a vorbi simplu asemenea purtării copilărești, care să nu spună nici prea mult nici prea puțin, ci numai atât cât e nevoie.

Vorbele alese propune asemenea luării unei decizii, o privire în profunzime a efectelor aduse de către acestea. Neputința unei favorabile alegeri produce mai târziu amintirea „urmelor pe zăpadă”. Urme greu de șters, aproape imposibil, asemenea unui bibelou spart. Aducerea acestuia la forma inițială e o provocare aproape imposibilă.

De aceea, poezia Vorbe, vorbe, vorbe... propune o atenționare, un sfat dat de către poet celor care folosesc vorbele în forma lor scrisă. Măiestria acestei arte este legată de introspecția unor trăsături precum discreția, pornind de la care ar trebui să se producă actul creației de compuneri.

Concluzii

Poetul se folosește de mirare pentru a-și răspunde la propriile întrebări legate de realitatea în care trăiește. Utilizarea acestui joc cu aparențele, ce se produce sub diverse denumiri: povestire despre absență, parabolă, jocuri de umbră este o tehnică la îndemâna poetului. Pornind de la evenimentele din natură, acestea constituie prilej de meditație și de fine observații, când pentru Ivănescu fiecare termen constituie prezentarea unei noi definiții.

Mircea Ivănescu creează o nouă viziune în literatura noastră. Poezia ivănesciană se vrea a fi un joc al cuvintelor bine împreunate. Jocul de-a literatura sau de-a poezia este o figură posibilă a realului în opera sa. Este un poet care prin lecturile sale intense cunoaște o serie de tehnici și formule literare pe care le îmbrățișează și pe care, adesea, le folosește, dar într-o altă formulă originală, unică. De aceea, putem preciza că Mircea Ivănescu este un poet original, autentic care se folosește de ceea ce cunoaște, pentru a da naștere unei lumi noi, unice, necreate încă.

Bibliografie

- Barbu, Eugen, (1975) *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, Editura Eminescu, București.
- Cistelecan, Alexandru (2003) *Mircea Ivănescu. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, Brașov
- Cristea, Dan, (1974) *Un an de poezie*, Editura Cartea Românească, București.
- Dicționarul esențial al scriitorilor români (2000) Coord. Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Editura Albatros, București.
- Grigurcu, Gheorghe, (1972) *Teritoriu liric*, Editura Eminescu, București.
- Gaarder, Jostein, *Lumea Sofiei*, (1997) Editura Univers, București,
- Ivănescu, Mircea, (1968) *Versuri*, Editura pentru literatură, București.

- Ivănescu, Mircea, (1970) *Poesii*, Editura Cartea Românească, București.
- Ivănescu, Mircea, (1970) *Poeme*, Editura Eminescu, București.
- Ivănescu, Mircea, (1972) *Alte versuri*, Editura Eminescu, București
- Ivănescu, Mircea, (1973) *Alte poeme*, Editura Albatros, București.
- Ivănescu, Mircea, (1973) *Poem*, Editura Cartea Românească, București.
- Ivănescu, Mircea, (1973) *Amintiri*, Editura Cartea Românească, București.
- Ivănescu, Mircea, (1976) *Alte poezii*, Editura Dacia, Cluj.
- Ivănescu, Mircea, (1982) *Poesii nouă*, Editura Dacia, Cluj.
- Ivănescu, Mircea, (1983) *Poeme nouă*, Editura Cartea Românească, București
- Ivănescu, Mircea, (1983) *Other poems, other lines* (antologie), Editura Eminescu, București (traducere și prefață de Ștefan Stoenescu).
- Ivănescu, Mircea, (1986) *Alte poeme nouă*, Editura Cartea Românească, București
- Ivănescu, Mircea, (1986) *Commentarius perpetuus (parabole)*, Editura Dacia, Cluj, (în colaborare cu Rodica Braga).
- Ivănescu, Mircea, (1988) *Versuri vechi, nouă*, Editura Eminescu, București
- Ivănescu, Mircea, (1989) *Poeme vechi, nouă*, Editura Cartea Românească, București
- Ivănescu, Mircea, (1992) *Would-be Poems*, Editura Hermann, Sibiu
- Ivănescu, Mircea, (1994) *Limitele puterii sau mituirea martorilor. Un roman rusesc*, Editura Lîtera, București, (în colaborare cu Iustin Panța).
- Ivănescu, Mircea, (1996) *Versuri* (antologie), Editura Eminescu, București, (cu o postfață de Ion Bogdan Lefter).
- Ivănescu, Mircea, (1997) *Poezii* (antologie), Editura Vitruviu, București
- Ivănescu, Mircea, (1999) *Poesii vechi și nouă* (antologie), Editura Minerva, col. „Biblioteca pentru toți”, București (cu o prefață de Eugen Negrici).
- Ivănescu, Mircea, (2002) *Aceleași versuri*, Editura Dacia, Cluj
- Ivănescu, Mircea, (2003) *Poeme alese. 1966-1989* (antologie), Editura Aula, Brașov (cu o postfață de Alexandru Cistelean).
- Ivănescu, Mircea, (2003) *Commentarius perpetuus, 2*, Editura Imago, Sibiu (în colaborare cu Rodica Braga).
- Ivănescu, Mircea, (2003) *Versuri poeme poezii altele aceleași vechi nouă*, Editura Polirom, Iași, (antologie și prefață de Matei Călinescu).
- Manolescu, Nicolae, (1968) [prezentarea vol. „*Versuri*”], în *Contemporanul*, nr. 31.
- Motoc, Nicolae, (1968) *M. Ivănescu și „poezia reală”*, în *Tomis*, nr. 9.
- Ștefănescu, Alex., (1981), *Arta deghizării*, în *Convorbiri literare*, nr. 6
- Ungheanu, Mihai, (1968) [prezentarea vol. „*Versuri*”], în *Luceafărul*, nr. 38.
- Vancu, Radu, (2007), *Mircea Ivănescu. Poezia discreției absolute*, Editura Vinea, București